

ÁNGEL SANZ BRIZ

EL ÁNGEL DE BUDAPEST
EGY ANGYAL BUDAPESTEN

ÁNGEL SANZ BRIZ

EL ÁNGEL DE BUDAPEST
EGY ANGYAL BUDAPESTEN

En memoria del diplomático español Ángel Sanz Briz Justo entre las Naciones (1910-1980), quien en 1944, junto con los empleados y colaboradores de la Legación de España en Budapest, salvó la vida de más de 5.000 judíos húngaros de la persecución del nazismo.

“No te quedes inactivo cuando derraman la sangre de tu prójimo” (Levítico 19/16.)

Embajada de España en Budapest (Hungría), 2015

IN MEMORIAM Ángel Sanz Briz a „Világ Igaza” (1910-1980), spanyol diplomata, 1944-ben Budapesten a Spanyol Követség munkatársaival és segítőivel közösen több mint 5000 magyar zsidó életét mentette meg a náci üldöztetéstől”.

„...ne légy tétlen, ha felebarátaid vérént ontják” (3Móz. 19:16) „

Spanyol Nagykövetség, 2015

Antisemitismo, persecución y deportaciones

Al poco de comenzar la segunda guerra mundial y con el telón de fondo del auge del nazismo y del antisemitismo en Europa, se promulgaron una serie de leyes en Hungría contra la población judía que les impuso unas condiciones terribles. Así lo narra la superviviente judía húngara Katarina Bohrer:

"[...] Por ejemplo, en el instituto, en la clase no podía haber más de 6 ó 7 estudiantes judíos. Esto era el llamado "numerus clausus". En las universidades, la situación era aún peor. [...] En ciertas ocasiones, en la universidad, se organizaba el llamado "día de la paliza a los judíos". Un día, un primo mío que estudiaba veterinaria, recibió una horrible paliza por el mero hecho de ser judío. Desde entonces, sus amigos le avisaban para que no fuera a la universidad los días que iba a haber bronca. [...] Mi marido tuvo que alistarse, yo pagué para que fuera destinado a un buen lugar porque después de un tiempo, les quitaban el uniforme y tenían que ir a trabajos for-

Antisemitizmus, üldöztetés és deportálások

Kevéssel a II. világháború kitörése után, a háttérben Európában a nácizmus és az antisemitizmus megerősödése mellett, számos olyan törvényt hirdettek ki Magyarországon, amelyek szörnyű helyzetbe hozták a zsidó lakosságot. Katarina Bohrer, egy túlélő magyar zsidó így meséli el:

„[...] Például, a gimnáziumban egy osztályban csak 6-7 zsidó származású diák tanulhatott. Ez volt a „numerus clausus”. Az egyetemeken a helyzet még ennél is rosszabb volt. [...] Az egyetemen időnként megrendezték az úgynevezett „zsidóverés napját”. Egyik nap az unokatestvéremet, aki állatorvosnak tanult, kegyetlenül megverték zsidó származása miatt. Ettől kezdve a barátai előre értesítették melyik napokon ne menjen be az egyetemre, mert balhé lehet. [...]. A férjemnek be kellett volnlulni katonának, és én fizettem azért, hogy egy jobb helyre kerülhessen, mert egy idő után elvették az egyenruhájukat és Magyarország területén kényszermunkára vitték őket. Én havonta rendszeresen fizettem

- ▲ **Familia mudándose a una casa marcada con la estrella en la calle Logodi**
Csillagos házba költöző család a Logodi utcában

▲ **Inventario de enseres de los judíos Budapest, 16 de junio de 1944**
Zsidók ingóságainak leltározása, Budapest, 1944. június 16.

zosos dentro de Hungría. Yo les pagaba todos los meses a dos oficiales de alto rango para que se pudiera quedar en el lugar que le habían asignado pero en 1944, sin previo aviso, mi marido fue llevado a la frontera y recibí una carta que decía que si lo encontraba antes de salir del país, podía volver a casa. Pero ya no lo encontré. [...].

El 19 de marzo de 1944 las tropas alemanas ocuparon el país y tomaron el control de la Policía y de la Oficina Nacional de los ciudadanos judíos húngaros. Adolf Eichmann, el temible Teniente de la SS encargado de resolver la “cuestión judía”, llegó a Budapest y el Ministerio del Interior dio órdenes a la Policía de tomar las siguientes medidas con la ayuda de los oficiales alemanes: la colocación obligatoria de la estrella amarilla por parte de todo judío; la expropiación del patrimonio y la privación de los derechos civiles de los judíos; la concentración de la población judía en “casas marcadas con estrellas”, luego en guetos; y finalmente, su traslado a los campos de exterminio.

El 15 de octubre de 1944 el partido filonazi de las cruces flechadas dio un golpe de Estado y su líder Ferenc Szálasi se autodeclaró líder de la nación. Tras

két magasbeosztású tisztnek, hogy az eredeti állomáshelyen maradjon. Azonban 1944-ben, minden előzetes értesítés nélkül a férjemet a frontra vezényelték és egy levélben azt írták, ha megtalálom mielőtt elhagyná az országot, akkor hazamehet. De nem sikerült felkutatnom. [...].

1944. március 19-én a német csapatok elfoglalták az országot és átvették az irányítást a Rendőrség és a Magyar Zsidók Országos Hivatala felett. Adolf Eichmann, a kegyetlen SS kapitány, akit a „zsidókérdés” megoldásával bíztak meg, Budapestre érkezett, és a Belügyminisztérium utasította a Rendőrséget, hogy a német tisztek bevonásával a következő intézkedéseket hajtsák végre: minden zsidó számára kötelezővé tenni a sárga csillag viselését; a zsidók vagyonának elkobzása illetve állampolgári jogainak megvonása; először „csillagos házakban”, majd gettóban való elhelyezésük, végül koncentrációs táborokba való elszállításuk.

1944. április 27. és július 6. között, vagyis hat hét alatt, mintegy 437.000 embert deportáltak, és 147 tehervagonban Auschwitz-Birkenau felé irányítottak. Az egyes vagonokban 70-100 ember utazott bezsúfolva, zárt ajtók mögött és

la toma del poder, su nuevo Ministro del Interior, Gábor Vajna declaró:

"[...] En lo que se refiere a la cuestión judía, que últimamente tantas emociones ha provocado en el entorno judío y en el prejuicio, quiero asegurarles que encontraremos la solución y esta solución – por muy implacable y cruel que sea, será la que se merecen y se corresponderá con la actitud judía del pasado y del presente. [...] Quiero advertirle a los judíos y a los que sirven sus intereses, que todos los órganos oficiales del Estado vigilan con meticulosidad sus actividades, y haré ejecutar inmediatamente y con el máximo rigor todas las órdenes en vigor y las que se emitan, teniendo en cuenta las actuales condiciones bélicas. Por ello, no reconozco a ningún judío perteneciente a la Iglesia Católica Romana, a la Evangélica o a la Comunidad Israelita, yo sólo conozco individuos de raza judía. No reconozco ninguna carta de protección y ningún pasaporte extranjero expedido a nombre de ciudadanos húngaros judíos [...]"

szögesdróttal körbezárva, hogy a megsemmisítő táborokba továbbítsák őket. 1944. október 15-én a nácibarát Nyilaskeresztes Párt államcsínyt hajtott végre, melynek során az élükön álló Szálasi Ferenc nemzetvezetőnek kiáltotta ki magát. Hatalomra lépése után az új belügyminiszter, Vajna Gábor így nyilatkozott:

„ [...] A zsidókérdés kapcsán, mely az elmúlt hónapokban annyi izgalmat keltett mind a zsidók, mind pedig bizonyos barátaik körében, kijelentem, hogy azt meg kell oldanunk. Ez a megoldás - ha kíméletlen is - az lesz, amit a zsidók megérdemelnek korábbi és jelenlegi magatartásuk miatt. [...] Hadd figyelmeztessem nyomatékosan a zsidókat és azokat, akik az ő érdekeiket szolgálják, hogy az államhatalom minden szerve éberen figyeli a tevékenységüket, és különös szigorral fogom végrehajtatni az érvényben lévő és a jövőben kibocsátandó rendszabályokat, tekintettel a háborúra. Ebben az összefüggésben nem ismerek a római katolikus, a lutheránus vagy az izraelita egyházhoz tartozó zsidókat, csak személyeket mint a zsidó faj tagjait. Nem ismerek el semmiféle oltalomlevelet, sem külföldi útlevelet, melyet magyar állampolgárságú zsidó kapott bármely forrásból vagy személytől. [...]"

▲ **Campaña de burlas – Marcha de judíos por las calles de Budapest, octubre de 1944. Humillación de judíos en el Teatro de la Ciudad, 1944.**

Hecckampány – Zsidók meneteltetése Budapest utcáin, 1944. október. Zsidók megszégyenítése a Városi Színháznál, 1944.

La Embajada (La Legación) de España en Hungría durante el Holocausto

Las amenazas vertidas por el Ministro del Interior tuvieron una amplia e inmediata repercusión tanto en el extranjero como en Hungría y se sucedieron las protestas y acciones dirigidas a poner a salvo a los judíos húngaros de la persecución. El 28 de octubre de 1944, el gobierno de los Estados Unidos, representado en Budapest por la Embajada de Suiza, envió una nota al Ministerio de Asuntos Exteriores de Hungría advirtiéndole de que en el caso en que se llevara a cabo la deportación de los judíos de Budapest, una vez que terminase la guerra, los culpables tendrían que asumir sus responsabilidades. Esta nota verbal fue seguida por otras de los países neutrales entre los que figuraba España, que se dirigió en estos términos al gobierno húngaro:

“[...] La Legación de España lamenta profundamente tener que comunicarle al Real Ministerio de Asuntos Exteriores de Hungría que muchos protegidos

A Spanyol Nagykövetség (Követség) Magyarországon a Holokauszt alatt

A Belügyminiszter által közzétett fenyegetésekre a legszélesebb körökben Magyarországon és külföldön is azonnal reagáltak. Egymást követték a tiltakozások és a magyar zsidók üldöztetése ellen irányuló megmozdulások. 1944. október 28-án az Egyesült Államok magyarországi képviselőjét ellátó Svájci Nagykövetség egy jegyzéket küldött a Magyar Külügyminisztériumba, amelyben figyelmeztetett, hogy amennyiben bekövetkezne a budapesti zsidók deportálása, a háború befejeztével a bűnösöknek vállalniuk kell a felelősséget tetteikért. Ezt a szóbeli jegyzéket továbbiak követték a semleges országok részéről, köztük Spanyolország is a következőképpen fordult a magyar kormányhoz:

„[...]A Spanyol Követség mélységes sajnálattal tájékoztatja a Magyar Királyi Külügyminisztériumot arról, hogy számos „Schutzbrief”-fel (oltalomlevél, védlevél) rendelkező spanyol oltalom alatt

▲ “Schutzbrief”, carta de protección, salvoconducto.
Schitzbrief – oltalomlevél, védlevél.

españoles con "Schutzbrief" (carta de protección, salvoconducto) fueran sacados de sus casas. La suerte de estas desgraciadas personas es miserable ya que, soportando marchas de no menos de 30 kilómetros diarios, apenas reciben alimentos. El número de nuestros protegidos en estas lamentables condiciones se aproxima a doscientos. Los soldados que les acompañan únicamente obedecen las órdenes del Ministerio de Defensa. A pesar de las repetidas veces en las que la Legación ha mandado a sus encargados las listas de los protegidos para ponerlos en libertad, las solicitudes de extradición siempre han sido rechazadas por las autoridades locales. La marcha fúnebre sigue. La legación de España protesta contra estos procedimientos y pide al Real Ministerio de Hungría de dar las órdenes pertinentes a las autoridades locales de los municipios a continuación enumerados, para poner en libertad inmediata a las personas con "Schutzbrief" tal como las repetidas garantías del Real Gobierno lo afirman [...]"

Afortunadamente, las sucesivas protestas hicieron posible la creación del llamado "gueto internacional", es decir de "casas protegidas" por parte de las Embajadas de los países neutrales acreditados en Hungría. Al igual que el resto de países, España

álló személy kilakoltatásra került. Ezeknek a szerencsétlen embereknek a sorsa nyomorúságos, mivel naponta több, mint 30 kilométert kell menetelniük és alig kapnak ételmet. Az oltalmunk alatt álló és ilyen helyzetbe került személyek száma a kétszázhoz közelít. A menetet kísérő katonák kizárólag a Honvédelmi Minisztérium parancsainak engedelmeskednek. Annak ellenére, hogy a Követség többszöri alkalommal elküldte az illetékeseknek az oltalmunk alatt álló személyek listáját, a szabadon bocsátásukra vonatkozó kérést a helyi hatóságok minden alkalommal megtagadták. A halálmenet halad tovább. Spanyolország Követsége tiltakozással él az illetén eljárás ellen, és kéri a Magyar Királyi Külügyminisztériumot, hogy utasítsa az alább felsorolt települések helyi hatóságait, hogy azonnal bocsássák szabadon a „Schutzbrief”-fel ellátott személyeket, amelyekre a Magyar Királyi Kormány többször adott garanciát.

Szerencsére a többszöri tiltakozások végül lehetővé tették az úgynevezett „nemzetközi gettó”, vagyis a Magyarországon akkreditált semleges államok követségei által oltalom alá vett házak hálózatának kialakítását. A többi ilyen országhoz hasonlóan Spanyolország is házakat bérelt, melyekben

M é l t ó s á g o s

P o l g á r m e s t e r U r !

Mély tisztelettel alulirott a Budapest, VI., ker. Szondy-uca 40.sz. alatti bérház tulajdonosa vagyok.

~~Házamban~~ a lakások száma 23, ebből zsidó főbérlet 17, míg a keresztények száma mindössze 6 ! Azt az alázatos kérést terjesztem Méltóságos Polgármester Ur elé, hogy bérházamat " z s i d ó h á z "-nak kijelölni méltóztassék. Magam is zsidó vagyok és a házban lakom.

A zsidó lakók mind évtizedes régi lakók, köztük sok a beteg és a 70 éven felüli s így az általános emberi érzés is diktálja bennmaradásukat.

Végül bátor vagyok hivatkozni a tömeges beköltözéssel járó technikai nehézségekre, mennyivel könnyebb még ide egyes lakókat beutalni, mint 17 régi háztartásnak mindenestől elköltöznie.

Mély tisztelettel esedezem tehát a kérelem kedvező elintézése iránt.

Mély tisztelettel

Budapest, 1944. június 17.

háztulajdonos

- Instancia para calificar la casa de la calle Szondi, 40 como casa judía
Kérvény a Szondi utca 40. sz. ház zsidó házzá minősítése érdekében

Ángel Sanz Briz, un diplomático español en Budapest

Ángel Sanz Briz (Zaragoza, 28 de septiembre de 1910 – Roma, 11 de junio de 1980) procedía de una familia de comerciantes y militares. Inició su carrera diplomática en 1939 como Encargado de Negocios en la Embajada de España en El Cairo para, posteriormente, tomar posesión de su cargo en la Embajada en Budapest con apenas 34 años. Tras la marcha del Embajador Muguiro, pasó a ser el encargado de la Legación española. Desde muy pronto, se percató del drama que estaba aconteciendo y así informó de ello. En un documento fechado el día 16 de julio de 1944, relata lo siguiente:

"[...] Afirman que el número de los israelitas deportados se aproxima a 500 000. Sobre su suerte en la capital corren rumores alarmantes. Insisten en que la mayoría de los deportados judíos (en cada vagón de carga van unas 80 personas amontonadas) están dirigidos a un campo de concentración cercano a Kattowitz donde les matan con gas, utilizando los cadáveres como grasa para ciertos productos industriales [...]"

Ángel Sanz Briz, Egy spanyol diplomata Budapesten

Ángel Sanz Briz (Zaragoza, 1910. szeptember 28. – Roma, 1980. június 11.) kereskedő és katona hagyományokkal rendelkező családból származott. Diplomáciai pályafutását 1939-ben kezdte, a kairói Spanyol Követség ügyvivőjeként, majd később, 34 éves korában kezdte meg munkáját a budapesti Spanyol Követségen. Muguiro követ távozása után ügyvivőként vezette a magyarországi spanyol képviseletet. Nagyon hamar felismerte a szeme előtt kibontakozó szörnyű helyzetet, és tájékoztatta róla Kormányát. Egy 1944. július 16-i keltezésű üzenetében így fogalmaz:

„ [...] Megerősítették, hogy a deportált izraeliták száma megközelíti az 500 000-et. Sorsukról fővárosszerte riasztó hírek hallhatóak. Határozottan állítják, hogy a deportált zsidók többsége (minden egyes tehervagonba 80 főt zsúfolnak be) egy Kattowicz közelében elhelyezkedő koncentrációs táborba kerül, ahol őket gázzal meggyilkolják, majd a holttesteket, és azok zsírtartalmát bizonyos ipari

- **Sanz Briz en uniforme de gala.**
Sanz Briz
díszegyenruhában.

Ante esta terrible situación, el joven diplomático participó en los esfuerzos que varias embajadas de países neutrales emprendieron para expedir documentos de identidad a ciudadanos judíos y ponerles así a salvo de las deportaciones. Procuró buscar recursos prácticos para ofrecer protección a los judíos perseguidos y fue así como dio con un Real Decreto de Alfonso XIII de 1924, por el cual los descendientes de los judíos sefarditas españoles expulsados en 1492 tenían el derecho de ser repatriados y, por lo tanto, de acceder a la ciudadanía española. Sanz Briz encontró así la fórmula legal por la cual podía expedir documentación a judíos sefardíes húngaros según el espíritu de este decreto:

“[...] Como gran parte de los funcionarios del Ministerio de Asuntos Exteriores de Hungría eran los mismos que antes del golpe, aproveché mis contactos para pedirles su colaboración en mi intento de convencer al gobierno húngaro de autorizar la protección española, por lo menos para 200 españoles de origen sefardita. Así logramos nuestro objetivo más importante: Hungría reconoció la existencia de los sefarditas y permitió que España les protegiera. El gobierno húngaro puso la condición de que los protegidos judíos españoles fueran trasladados a

termékek előállítására használják fel [...]”

Eme rettenetes helyzettel szembesülve az ifjú diplomata részt vett a, semleges országok követségei által szervezett erőfeszítésekben, amely során személyazonosságot igazoló okmányokat állítottak ki zsidó polgárok részére, így mentve meg őket a deportálástól. Sanz Briz az üldözött zsidók védelmére gyakorlati megoldásokat keresett, ennek során talált rá XIII. Alfonz király 1924. évi Királyi Rendeletére, mely kimondja, hogy az 1492-ben kiutasított szefárd zsidók leszármazottai jogosultak visszatérni Spanyolországba, és spanyol állampolgárságot nyerni. Sanz Briz ezzel megtalálta azt a jogalapot, melyre hivatkozva a magyar szefárd zsidókat személyazonosító okmányokkal láthatta el. Erről így számol be:

“[...] Mivel a Magyarország Külügyminisztériumában tevékenykedő tisztségviselők ugyanazok maradtak, akik az államcsíny előtt is voltak, felhasználtam meglévő kapcsolataimat, hogy segítségüket kérjem a magyar kormány meggyőzéséhez arról, hogy legalább 200 szefárd származású, ezért spanyolnak minősülő zsidó spanyol követségi védelmét engedélyezzék. Így elértük a legfontosabb célunkat: Magyarország elismerte a szefárd zsidók létezését, és

España con los gastos pagados, a lo que yo he dado mi consentimiento oficial. El resto ha sido fácil: los doscientos nombres fueron cambiados por doscientas familias y el número de estas 200 familias se ha multiplicado de modo que nunca hemos expedido pasaportes ni cartas de protección que excediera este número. Gestionamos estos documentos en la Embajada y produjimos numerosas series que marcábamos con las letras del alfabeto [...]”.

Sanz Briz extendió el círculo de protegidos también a los judíos que no fueran de origen sefardita. El 16 de diciembre redactó un informe dirigido al Ministro de Asuntos Exteriores sobre las acciones que la Legación había llevado a cabo para proteger a los judíos bajo su liderazgo. Este informe explicaba cuales eran los tres tipos de documentos expedidos por la Legación:

1) pasaporte español regular, para los judíos de origen sefardita, que garantizaba el derecho de repatriación, 15 pasaportes, para 45 personas;

2) pasaportes "familiares" provisionales, para 100 personas cuyo cupo fue ampliado para 300, 235 pasaportes para 352 personas;

engedélyezte, hogy Spanyolország védelmezőjükként léphessen fel. A magyar kormány azt a kikötést tette, hogy a spanyol védelem alatt álló zsidókat spanyol költségre szállítsuk Spanyolországba, melyhez hivatalos jóváhagyásomat adtam. A többi már könnyű volt: az engedélyezett kétszáz főt, először kétszáz családra módosítottuk, majd e családoknak a számát megsokszoroztuk, de a kiállított útlevélek és oltalomlevelek számozása sosem haladta meg a 200-as határszámot. Ezeket az okmányokat a Követségen állítottuk ki és tartottuk nyilván, és az ábécé betűinek segítségével számos sorozatot állítottunk ki. [...]”.

Sanz Briz a spanyol védelem körét kiterjesztette a nem szefárd származású zsidókra is. December 16-án jelentést fogalmazott a spanyol külügyminiszternek, melyben a vezetése alatt, a Követség által, a zsidók védelmében véghezvitt tevékenységről számol be. A jelentés felsorolja, hogy a Követség által kiállított három okmány milyen típusba sorolható:

1) Szabályos spanyol útleveél - a szefárd származású zsidók részére mely biztosította a Spanyolországba való visszatérést, eddig 15 útleveél összesen 45 fő részére;

3) "cartas de protección" para aquellas personas que - según su información - tenían parientes en España u otros países iberoamericanos representados por la Legación de España - para 1898 personas .

Ante la inminencia de la entrada del Ejército soviético en Budapest, Ángel Sanz Briz se vio obligado a marcharse de Budapest a principios de diciembre de 1944 rumbo a Suiza. La partida del encargado de negocios español habría podido suponer el fin de la misión de salvación de los judíos. Sin embargo no fue así; la misión tuvo continuidad con la entrada en escena de un comerciante italiano, Giorgio Perlasca, que se presentó como el sucesor de Sanz Briz.

Sanz Briz siguió su carrera diplomática hasta su muerte acaecida en 1980. Salvo en dos ocasiones, nunca habló de lo que había hecho en Budapest. Las pocas veces que lo hizo lo atribuyó exclusivamente a las acciones humanitarias de España y al cumplimiento de las órdenes de la jefatura de Estado. Sin embargo, existe una carta escrita el 4 de diciembre de 1945 desde San Francisco, dirigida a Giorgio Perlasca que - entre otras cosas - expone lo siguiente:

2) ideiglenes „családi” útlevél - eredetileg 100 fő részére, akik körét 300-ra emeltük, eddig 235 útlevél 352 fő részére;

3) „oltalomlevél” azon személyeknek, akiknek - saját beismerésük szerint - rokonaik élnek Spanyolországban vagy más, Magyarországon a Spanyol Követség által képviselt ibér-amerikai országban - eddig 1898 fő részére.

Amikor már a küszöbön állt Budapest szovjet megszállása, Ángel Sanz Briznek el kellett hagynia a várost: 1944 december elején Svájcba távozott. Az, hogy a spanyol ügyvivő elment, könnyen jelenthette volna a zsidómentő tevékenység végét is. De mégsem lett így; A Sanz Briz utódjaként bemutatkozó olasz kereskedő Giorgio Perlasca biztosította a misszió folytonosságát.

Sanz Briz folytatta diplomáciai karrierjét 1980-ban bekövetkezett haláláig. Két esetet kivéve, sohasem beszélt a Budapesten történekről. Amikor mégis megtette, ezt mindig kizárólag Spanyolország humanitárius akcióinak tudta be, és hangsúlyozta, hogy csupán az kormány utasításait hajtotta végre. Mindazonáltal létezik egy 1945-ben San Franciscóban

► **Lista de protegidos con pasaporte.**
Útlevéllel rendelkező
édettek listája.

” [...] No sabía que se hubiese hecho usted cargo de la Legación. Conociéndole como le conozco, estoy seguro que su actuación habrá estado siempre inspirada por su afecto hacia mi Patria. Acepte usted mi más sincero agradecimiento. Y no espere usted nada de nadie; ni su gobierno ni ningún otro reconocerá sus méritos. Confórmese usted con la satisfacción que da el haber hecho una buena obra, y con haber podido capear el terrible temporal del que todos fuimos víctimas inocentes. Mucho lamento el fallecimiento de mi buen amigo Farkas. Era un hombre de bien. Le ruego me escriba y, si le es posible me envíe esa relación con todos los acontecimientos acaecidos en la Legación después de mi marcha. No olvide usted que la decisión de meter gente en los locales de la Legación fue de mi propia iniciativa, sin previo permiso de Madrid, y motivada por el terror que entonces reinaba en la capital húngara. [...]”

Es un hecho menos conocido, pero no por ello carente de importancia, que en 1966, Ángel Sanz Briz, fue una de las primeras personas en ser nombradas “Justos entre las Naciones”, un reconocimiento que el Estado de Israel hace a las personas no judías que durante el Holocausto salvaron vidas humanas. Sanz

keltezett levél, Giorgio Perlaszának címezve, amelyben – többek között – ezeket is írja:

„[...] Nem is tudtam, hogy ön átvette a Nagykövetség vezetését. amennyire ismerem önt, biztos vagyok abban hogy, hogy mindenben, amit tett, hazám iránt érzett szeretete vezérelte. kérem, fogadja legőszintébb hálámat. és ne várjon senkitől semmit; sem az ön kormánya, sem másé nem fogja elismerni érdemeit. érje be azzal a megelégedéssel, hogy jó tettet vitt véghez, és hogy helyt állt a szörnyű időszakban, melynek mindannyian vétlen áldozatai voltunk. nagyon sajnálom igaz barátom, farkas halálát. jó ember volt. kérem, írjon nekem, és, ha lehetséges, számoljon be nekem mindarról, ami a nagykövetségen történt távozásom után. ne felejtse hogy az az elhatározás hogy madrid előzetes engedélyezése nélkül fogadjunk be embereket a követség épületeibe, teljes mértékben tőlem származik és döntésemet a magyar fővárosban akkoriban uralkodó félelem légköre motiválta [...]”

Kevésbé ismert, ámde nem csekélyebb fontosságú tény az is, hogy 1966-ban Ángel Sanz Briz az elsők között kapta meg „Világ Igaza” kitüntetést mely Izrael állam elismerése olyan embereknek, akik, bár

ŐRIZZE EMLÉKÉT E TÁBLA
ANGEL SANZ-BRIZ SPANYOL ÜGYVIVŐNEK
AKI 1944-BEN A VÉSZKORSZAK IDEJÉN
TÖBB EZER ZSIDÓ ÉLETET MENTETT MEG
LEGYEN EMLÉKE ÁLDOTT

SPANYOL KIRÁLYSÁG
KORMÁNYA

BUDAPESTI ZSIDÓ
HITKÖZSÉG

MAGYARORSZÁGI HOLOCAUST
EMLEKBIZOTTSÁG

FŐVÁROSI
ÖNKORMÁNYZAT

BUDAPEST FŐVÁROS XIII KER.
ÖNKORMÁNYZAT

Briz, no pudo recoger su condecoración en vida y no fue hasta 1991, ya a título póstumo cuando su familia, en su nombre, recogió el título que le reconoce como “Justo entre las Naciones”, un honor del que su familia no tuvo noticia hasta entonces.

Ők maguk nem voltak zsidók, a Holokausztt idején emberi életet mentettek. Sanz Briz nem tudta életében átvenni ezt a kitüntetést, és csak 1991-ben, posztumusz díjként adták át családtagjainak, akiknek egészen addig nem volt tudomásuk róla.

El personal de la Legación de España en Budapest: Zoltán Farkas, Elisabeth Tourné y Giorgio Perlasca

El personal de la Legación de España en el número 11 de la calle Eötvös era reducido y gran parte de la documentación que recuerda su labor se perdió durante la guerra. Por ello, los testimonios que a continuación se relatan revelan más detalles sobre su personalidad y su dedicado trabajo en la Legación.

La Embajada contaba desde antes de la guerra con dos veteranos empleados que resultaron clave a la postre: la Sra. Elisabeth Tourné, empleada desde 1917 como secretaria, húngara de nacimiento y francesa por matrimonio. El superviviente Tibor Gergely la recuerda así:

”[...]Yo conseguí carta de protección -enorme suerte para toda la familia- debido a que Madame Tourné era amiga de nuestra familia. Yo la conocía muy bien, también a su hijo Gastón – más tarde, después

A Budapesti Spanyol Nagykövetség személyzete: Farkas Zoltán, Elisabeth Tourné és Giorgio Perlasca

Az Eötvös utca 11-ben működő Spanyol Követség személyzete mindössze néhány emberből állt, és a munkáikat leíró dokumentumok nagy része elveszett a háború során. ezért különlegesen fontosak az itt következő személyes beszámolók melyek értékes részleteket tartalmaznak személyiségükről és végzett áldozatos munkájukról.

A követségen két olyan alkalmazott volt akik már hosszú ideje dolgoztak ott és aztán később kulcsszerepet játszottak: egyikük Elisabeth Tourné asszony, aki 1917 óta volt ott titkárnői beosztásban, ő magyar, ám házassága révén francia állampolgár is volt. Gergely Tibor túlélő így emlékszik rá:

„ [...] nekem sikerült menlevelet szereznem – nagy szerencse volt ez az egész család számára – mivelhogy madame Tourné a család barátja volt. Igen

de la guerra, emigraron a París donde yo les visité. Como ella trabajaba de secretaria en la Legación y sabíamos que los españoles expedían cartas de protección, se lo pedimos nosotros también. [...].”

El testimonio de la superviviente Anna Vándor revela otro detalle sobre la protección de la Legación: *”[...] Nosotros debemos la salvación a que el jurista György Bárdos, que era el portero de nuestra casa, se disfrazó de cruz flechada, y sobre las 4 de la madrugada corrió a la Legación de España. En la Legación, se encontraban la secretaria Madame Tourné, su hijo Gastón y un italiano que hablaba muy bien en español, que era refugiado político. La secretaria le convenció para que se hiciera pasar por el Cónsul, que ya había dejado Budapest. El hombre acompañó a György Bárdos y consiguió que aplazara la redada, que posteriormente sería suspendida. [...].”*

Giorgio Perlasca, al que aludía Anna Vándor, era un italiano al que Sanz Briz otorgó documentación española por su participación en la Guerra Civil española y, que sin tener ninguna vinculación formal con la legación española, quiso continuar el trabajo efectuado para rescatar a ciudadanos judíos auto-

jól ismertem őt, és fiát, Gastont is – később, a háború után, Párizsba emigráltak, ahol meglátogattam őket. Minthogy ő titkárnóként dolgozott a Nagykövetségen, és mi tudtuk, hogy a spanyolok kiállítanak menleveleket, így hát mi is kértünk... [...].”

Vándor Anna túlélő beszámolója egy másik részletet ismertet a Nagykövetség védő szerepéről: *„ [...] Mi a megmenekülésünket Bárdos György ügyvédnek köszönhetjük, aki a házukban portás volt. Ő nyilaskeresztesnek öltözött, és hajnali négykor így szaladt el a Nagykövetségre. Ott találta Madame Tournét, a titkárnőt, a fiát, Gastont, és egy olaszt, aki nagyon jól beszélt spanyolul, és aki politikai menekült volt. A titkárnő meggyőzte őt, hogy csináljon úgy, mintha ő lenne a konzul, mert a konzul maga már elhagyta Budapestet. Ez az ember elkísérte Bárdos Györgyöt és sikerült elérnie, hogy elhalasszák a razziát, sőt, arra aztán később sem került sor. [...].”*

Giorgio Perlasca, akire Vándor Anna hivatkozott, olasz állampolgár volt. Részt vett a spanyol polgárháborúban ezért Sanz Briz kiállított a számára spanyol dokumentumokat és bár semmilyen hivatalos megbízatása nem volt a spanyol képviselet részéről,, úgy döntött, hogy folytatja a zsidó állampolgárok

▲ **Zoltán Farkas.**

▲ **Elisabeth Tourné.**

▲ **Giorgio Perlasca.**

declarándose Cónsul de España en Budapest, expidiendo salvoconductos, visitando las casas protegidas y poniendo a salvo a las familias judías a las que la Embajada puso a salvo con la ayuda de Farkas y Touré.

El otro veterano empleado era el abogado Zoltán Farkas, un abogado húngaro casado con una baronesa, que además del húngaro dominaba el español, el francés y el alemán. Son muchos los testimonios que acreditan su presencia a la hora de apoyar las gestiones de Sanz Briz a la hora de interceder en la defensa de judíos a los que la legación española había otorgado documentación.

megmentése érdekében elkezdett munkát: kinevezte saját magát budapesti spanyol konzulnak, menleveleket állított ki, védett házakat látogatott, és a Farkas és Tourné segítségével a Követség által mentett zsidó családokat védelmezte.

A másik hosszú idő óta a követségen dolgozó alkalmazott Farkas Zoltán magyar ügyvéd volt, aki egy bárónőt vett el, és aki spanyolul, franciául és németül is beszélt. Sok történet számol be arról, hogy mennyire fontos volt jelenléte Sanz Briz ügyeinek támogatásában, amikor azon zsidó emberek érdekében kellett eljárni, akik számára a spanyol követség iratokat állított ki.

Las potencias neutrales, los salvoconductos y las casas protegidas

La ocupación alemana del 19 de marzo de 1944 conllevó la deportación paulatina de la mayoría de la población judía que vivía en los núcleos rurales. Desde el 15 de octubre, día de la toma de poder por parte del partido filonazi húngaro de las cruces flechadas, la amenaza sobre el resto de la población judía húngara, fundamentalmente concentrada en las ciudades, se cernía de forma cada vez más acuciante. Ante esta circunstancia, los representantes de las potencias acreditadas en Budapest no podían permanecer impasibles y se dirigieron al gobierno de Hungría en un Memorando que decía lo siguiente:

"[...] Después del 15 de octubre, el nuevo gobierno húngaro y también Su Excelencia el Sr. Szálasi hicieron declaraciones solemnes y categóricas de que no continuarían las deportaciones y no mandarían a los judíos a la muerte. A pesar de estas declaraciones, los representantes de las potencias neutrales disponen de fuentes de informaciones absolutamente fidedignas sobre la nueva decisión

A semleges hatalmak, a menlevelek és a védett házak

Az 1944. március 19-i német megszállás a vidéken élő zsidó lakosság nagy részének folyamatos deportálását jelentette. október 15-től, amikor is a nácibarát magyar Nyilaskeresztes Párt átvette a hatalmat, a egyre nyilvánvalóbb lett a városokban még megmaradt zsidóság fenyegetettsége. Ezen körülmény ismeretében a Budapestre akkreditált követségekkel rendelkező országok számára is nyilvánvalóvá vált, hogy nem nézhetik tétlenül az eseményeket, és memorandumban fordultak Magyarország kormányához, mely így szólt:

„[...] Október 15-ét követően az új magyar kormány, és őexcellenciája, Szálasi úr ünnepélyes és kategorikus nyilatkozatokat tettek arra vonatkozólag, hogy a deportálások nem folytatódnak majd, és nem fogják a zsidókat a halálba küldeni. Ezen nyilatkozatok ellenére, a semleges hatalmak képviselői abszolút megbízható forrásokból származó hírekkel rendelkeznek arról, hogy új döntés alapján a teljes zsidó lakosság agresszív deportálása zajlik,

▲ **El Puente de las Cadenas destruido, febrero 1945.**

A felrobbantott Lánchíd, 1945 február.

de lanzarse agresivamente a la deportación de todos los judíos, siendo el mundo entero testigo de infinitas brutalidades (Niños arrancados de sus madres, personas mayores y enfermas obligadas

mely végtelen kegyetlenségnek az egész világ tanúja (gyermekeket szakítanak el anyjuktól, idős és beteg embereket kényszerítenek arra, hogy hidegben, esőben éjszakákat töltsenek a szabad

a pasar noches a la intemperie, con lluvia o en las naves de la fábrica de ladrillos. Hombres y mujeres sin comer durante días, miles y miles de personas hacinadas en una fábrica, mujeres violadas, hombres fusilados sin explicación alguna etc.) También ahora dicen lo mismo que dijeron entonces en verano: no se trata de deportación sino de trabajos forzosos que deben ser realizados en el extranjero. Pero los representantes de las potencias neutrales son conscientes de la horripilante realidad que estas palabras significan para esa gente desgraciada. Basta sólo con pensar en los niños, ancianos y enfermos arrancados de sus casas y en las atrocidades y brutalidades a las que están siendo expuestos durante las deportaciones para intuir el trágico desenlace del éxodo [...].”

Las embajadas de los países neutrales – España, Portugal, la Santa Sede, Suecia y Suiza – entraron entonces en acción y comenzaron a expedir documentos de protección (cartas de protección, pasaportes individuales y colectivos, regulares y provisionales) además de acoger a los perseguidos en los edificios de las propias embajadas, en edificios propiedades de las mismas o en casas alquiladas para poder dar cobijo a sus respectivos protegidos.

ég alatt vagy a téglagyár épületében. Férfiak és nők napokig nem kapnak enni, ezek szoronganak egy gyárépületben, a nőket megerőszakolják, a férfiakat magyarázat nélkül agyonlövik stb) és most ugyanazt mondják, mint tették azt akkor nyáron: hogy nem deportálásról van szó, hanem kényszermunkáról, amelyeket külföldön kell végezni De a semleges hatalmak képviselői tudatában vannak a szörnyűséges igazságnak, amelyeket ezek a szavak ezen szerencsétlen emberek számára jelentenek. Elég csupán a gyermekekre, idősekre és betegekre gondolni, akiket elhurcoltak otthonaikból, és azokra a kegyetlenkedésekre, amelyeknek ki vannak téve a deportálások alatt, hogy sejtessük ezen exodus tragikus végkifejletét [...].”

A semleges hatalmak követségei – Spanyolország, Portugália, a Szentszék, Svédország és Svájc – ezt követően akcióba léptek és megkezdték a védíratok kiállítását, (oltalomlevelek, egyéni és kollektív, állandó és ideiglenes útlevelek) sőt, követségeik épületeibe, a követségek tulajdonában lévő más épületekbe, vagy erre a célra bérelt épületekbe menekülteket fogadtak be, ahol pártfogoltjaikat védelmezték.

Los Justos entre las Naciones

La idea de establecer un monumento para las víctimas del Holocausto, fue concebida durante la Segunda Guerra Mundial y se llevó a cabo después de la constitución del Estado de Israel. El nombre de la institución es Yad Vashem y proviene de las palabras del profeta Isaías: «“Yo les haré lugar en Mi casa y dentro de Mis muros [...]. Les daré un nombre permanente [un “yad vashem”], que nunca será olvidado.».

El objetivo principal de Yad Vashem es perennizar la memoria de cada una de las seis millones de víctimas del Holocausto para recordarles ante las generaciones futuras, por medio de sus archivos, biblioteca, museos y a través del reconocimiento a los “Justos entre las Naciones”, un título concedido a aquellas personas no judías que en los tiempos del Holocausto salvaron a judíos.

La distinción se concede desde 1963 y a Ángel Sanz Briz se le otorgó en 1966. No obstante, debido a la entonces reciente recuperación de las relaciones his-

A Világ Igazai

Az elképzelés hogy a Holokauszt áldozatainak emléket állítsanak, a II. Világháború alatt született és Izrael Állam alapítását követően valósult meg. Az intézmény elnevezése Yad Vashem és Ézsaiás próféta szavaiból ered: *«Adok nékik Házamban és Falaimon belül helyet [...]. Örök nevet adok nékik, [helyet és nevet, azaz „yad vashem”], a mely soha el nem vész.».*

A Yad Vashem fő célkitűzése az hogy levéltári, könyvtári és múzeumi dokumentumai és a “Világ Igazai” elismerés segítségével a Holokauszt hatmillió áldozata mindegyikének emléket állítson és emlékeztesse az eljövendő nemzedékeket. A “Világ Igazai” kitüntetésben olyan nem zsidó emberek részesülnek, akik a Holokauszt alatt zsidók életét mentették meg.

A kitüntetést 1963 óta ítélik oda, és Ángel Sanz Briz 1966-ban kapta meg. Mivel azonban akkoriban újra fellendülőben voltak a spanyol-arab kapcsolatok, a spanyol külügyminisztérium nem tartotta

pano-árabes y por el riesgo a dañarlas, el Ministerio de Asuntos Exteriores no creyó conveniente que un diplomático español aceptara una condecoración de parte del Estado de Israel. Ángel Sanz Briz durante toda su vida fue un funcionario del gobierno de España, extraordinariamente disciplinado y reservado y por ello supo guardar absoluto silencio hasta su inesperada muerte, acaecida en 1980. Nadie estuvo al tanto de tan alta distinción hasta el año 1991, cuando en el marco de una solemne ceremonia a la familia se le entregó el reconocimiento a título póstumo.

Giorgio Perlasca también recibió este honor, y al igual que él, accedieron algunas destacadas personalidades extranjeras como Raoul Wallenberg, Friedrich Born, Carl Lutz, Angelo Rotta, Henrik Slawik, y tantos otros a los que se les reconoce el papel fundamental que jugaron para poner a salvo a miles de judíos durante el Holocausto en Hungría.

helyénvalónak hogy egy spanyol diplomata kitüntetést fogadjon el Izrael Államtól . Mindazonáltal, mivel azokban az időkben épp, hogy helyreálltak a spanyol-arab kapcsolatok, és attól való félelmében, hogy ez árthatna ezeknek, a Spanyol Külügyminisztérium nem tartotta helyénvalónak, hogy egy spanyol diplomata kitüntetést fogadjon el Izrael Államtól. és Ángel Sanz Briz aki egész életében Spanyolország kormányának példás módon fegyelmezett és diszkrét tisztviselője volt, hallgatott. Senkinek nem volt tudomása e magas kitüntetésről egészen 1991-ig, amikor is ünnepélyes ceremónia keretében a család átvehette az immár posztumusz elismerést.

Giorgio Perlasca szintén részesült e tisztességben, mint ahogy más kiemelt külföldi személyiségek is, például Raoul Wallenberg, Friedrich Born, Carl Lutz, Angelo Rotta, Henrik Slawik, és sokan mások, akik alapvető szerepet játszottak a magyarországi Holokauszt által üldözött zsidók ezreinek megmentésében.

▲ Placa conmemorativa en el edificio de la Embajada de España en Budapest .
Emléktábla a budapesti Spanyol Nagykövetség épületének falán.

© Edición AECID, Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo

publicaciones@aecid.es

Catálogo general de publicaciones oficiales de la Administración General del Estado.

<https://publicacionesoficiales.boe.es>

NIPO 502-16-094-1

Diseño: www.nolsom.com

Esta publicación ha sido posible gracias a la Cooperación Española a través de la Agencia de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID). El contenido de la misma no refleja necesariamente la postura de la AECID.

